

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/46/38-41>

Cavid Babayev

Naxçıvan Dövlət Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0009-0009-2472-0006>
cavidbabayev@ndu.edu.az

Cənubi Afrika ingiliscəsinin xüsusiyyətləri

Xülasə

Məqalədə Cənubi Afrika Respublikasında mövcud olan digər rəsmi dillərlə yanaşı, Cənubi Afrika ingiliscəsinin fonetik və leksik xüsusiyyətləri araşdırılıb. Statistikanı təhlil edərkən ortaya çıxır ki, yerli dillər olan zulu və xosa dillərindən və Cənubi Afrika Respublikasının ilk əcnəbi dili olan holland mənşəli afrikans dilindən sonra ingilis dili burada danışılan 4-cü ən geniş yayılmış dildir. Bura ilk əcnəbi dili təqribən 400 il bundan əvvəl hollandlar gətirib. Holland dili də ingilis dili kimi german mənşəli dildir. Bu dil burada uzun müddət ticarət və idarəçilik dili olsa da, 1822-ci ildə Lord Çarlz Somersət ingilis dilini ölkədə rəsmi dil elan etdikdən sonra təhsil sahəsinə ingilisdilli məmur və müəllimlər cəlb olundu. Bununla da ingilis dilinin ölkədə təbliğatı və yayılması daha da gücləndi. Bununla da əvvəllər hökmranlıq edən afrikans artıq öz yerini ingilis dilinə verməyə başladı.

Açar sözlər: *afrikans, Cənubi Afrika ingiliscəsi, zulu, holland, xosa, svati*

Javid Babayev

Nakhchivan State University
PhD in philology
<https://orcid.org/0009-0009-2472-0006>
cavidbabayev@ndu.edu.az

Characteristics of South African English

Abstract

The article studies the phonetic and lexical features of South African English, along with other official languages in the Republic of South Africa. Analyzing the statistics, it turns out that English is the fourth most widely spoken language here, after the local languages Zulu and Xhosa, and the first foreign language of the Republic of South Africa, Afrikaans of Dutch origin. The first foreign language was brought here by the Dutch about 400 years ago. Dutch, like English, is a language of Germanic origin. Although this language has long been the language of trade and administration, after Lord Charles Somerset declared English the official language in the country in 1822, English-speaking officials and teachers were involved in the education sector. This further strengthened the promotion and spread of English in the country. As a result, the previously dominant Afrikaans language has begun to give way to English.

Keywords: *Afrikaans, South African English, zulu, Dutch, khosa, swati*

Giriş

Cənubi Afrikada ilk müstəmləkəçilər təqribən 400 il əvvəl hollandlar olub (Richter, 2012). Onlar buraya yerli xalqın dili ilə yaxın olmayan öz dil və dialektlərini gətirdilər. Bu proses Ümid burnunun 1795-ci ildə ingilislərin işğal etməsinə qədər davam etdi. Bununla da 1806-cı ildə Hollandiya Şərqi Hindistan Şirkətinin Ümid burnundakı mövcudluğu sona yetdi. Keyp Taun şəhəri çoxdilli və çoxmədəniyyətli şəhər statusunu hələ də qoruyub saxlayırdı. İdarəçilik və ticarətdə holland dili hələ də öz nüfuzunu itirməmişdi.

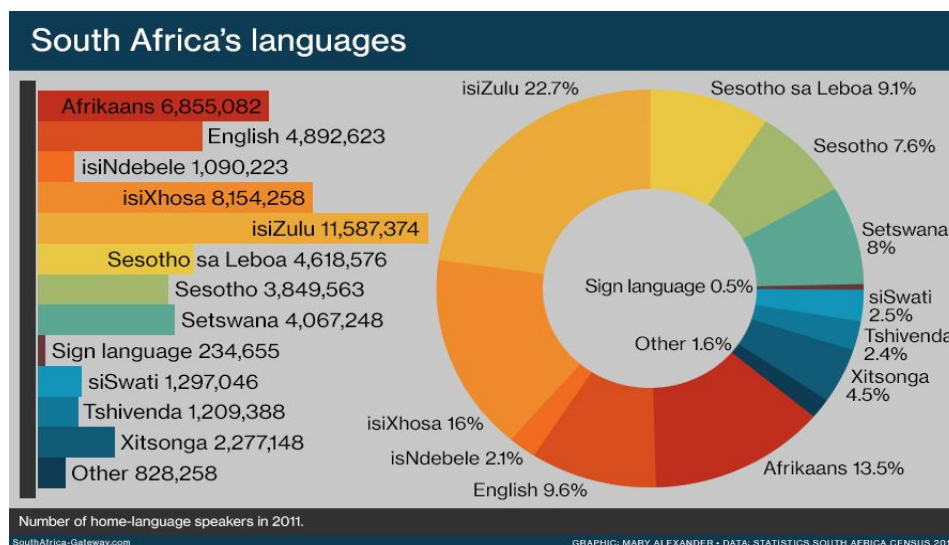
Cənubi Afrikada ingilis dilinin variantları Hollandiya idarəçiliyi dövründə dil və mədəniyyətin izlərini daşıyırdı. Funt sterlinq ortaya çıxdıqdan sonra, Hollandiya dollarını əvəz etdi və bununla da ingilis dili həm də idarəçilik dili kimi holland dilini sıxışdırıb aradan çıxarmağa başladı.

Keyp Taununun qubernatoru Lord Çarlz Somerset 1814-cü ildən 1826-cı ilə qədər ingilisləşdirmə proqramı yürütdü. O, ingilis dilinin istifadəsini genişləndirərək təhsil, din və idarəçiliyə tətbiq etdi. Onun başqa bir məqsədi mühacirəti genişləndirmək idi. İngilisləşdirmə Britaniya müstəmləkəçiliyinin əsas siyasəti olaraq qaldı. Belə ki, 1820-ci ildə ingilisdilli daimi sakinlər ikiqat çoxaldı. Bu vaxta qədər holland dilində danışanlar hələ də üstünlük təşkil edirdi. Britaniyadan gələn ikinci ən böyük köç təqribən XIX əsrin ortalarında Natalda məskunlaşdı. Bu sakinlər öz kimlik və dilini qoruyub saxlamağa daha çox bağlı idilər. Onlar öz şivələrini və ləhcələrini qoruyub saxlaya bildilər. Natal ləhcəsi buradakı ingilis dili variantları arasında xüsusi yer tutur. Hollandlar 1652-ci ildən bəri burada möhkəmləndiyinə görə holland dili 1822-ci ilə qədər ticarətçilər və hollandiyalı mühacirlər tərəfindən danışılırdı. 1822-ci ildə Lord Çarlz Somerset ingilis dilini rəsmi dövlət dili elan etdikdən sonra ingilis dilinin nüfuzunun müstəmləkədə yayılması üçün məmurlar britaniyalı müəllimləri təhsil sistemində vəzifələri tutmaq üçün işə qəbul elan etdilər. İngilisdilli kütlənin digər bir köçü 1840 və 1850-ci illərdə buraya gəldilər. 3-cü dalğa 1875 və 1904-cü illər arasında buraya çatdılar və onlar özləri ilə fərqli ingilis dili variantları gətirdilər (Babayev, 2023). Bu axıncı iki köç dalğasının Cənubi Afrika ingiliscəsinə çox da böyük təsiri olmadı. Çünki inkişafın toxumları artıq 1820-ci ildə səpilmişdi.

Tədqiqat

Cənubi Afrika İttifaqı 1910-cu ildə qurulanda ingilis dili və holland dili rəsmi dövlət dilləri idi. Buna baxmayaraq, afrikanslar 1925-ci ildə holland dilini əvəz etdi. 1994-cü ildən sonra isə bu iki dil 9 Cənubi Bantu dilləri ilə birgə eyni rəsmi status qazandı. Bu da o mənaya gəlir ki, Cənubi Afrika Respublikasının ümumilikdə 11 rəsmi dövlət dili var. Bu, 1996-cı ildə Cənubi Afrika Respublikasının ölkənin əsas dillərini qorumaq üçün yeni qəbul olunmuş Konstitusiyası ilə tənzimləndi. Cənubi Afrika Respublikasında 34 dil var idi ki, bunun da dördü ölüdür. 11 rəsmi dövlət dili aşağıdakılardır:

1. Afrikans
2. İngilis dili
3. Xosa
4. Tsvana
5. Zulu
6. Soto
7. Pedi
8. Venda
9. Tsonqa
10. Svatı
11. Ndebele

Pay cədvəl 1. Cənubi Afrika respublikasının rəsmi dilləri

Yuxarıdakı pay cədvəlindən göründüyü kimi, ən çox danışılan dil 11,587,374 nəfər tərəfindən danışılan zulu dilidir ki, bu da 22,7%-lə ölkənin ən çox danışılan dili hesab olunur. Zulu dilindən sonra ən çox danışılan rəsmi dövlət dili 8,154,258 insan tərəfindən danışılan xosa dilidir. Bu dildə danışanların sayı ümumi əhalinin 16%-ni təşkil edir. 6,855,082 insanın təşkil etdiyi afrikans dili ölkənin 3-cü ən çox danışılan dilidir ki, bu da ümumi danışanların 13,5%-ni təşkil edir. Bu dilin digər bir adı Cənubi Afrika Qərb German dilidir. Bu dili 17-ci əsrdə buraya hollandiyalılar gətirib. Bu səbəbdən german dillərinə aid olan Niderland dilinin törəməsi və ya sonrakı nəslə afrikans dili adlanır. Hələ ingilislərdən əvvəl buraya köç etmiş hollandlar öz dilləri və əhalisi ilə Cənubi Afrika Respublikasının ikincisidir. Əhalinin əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilib və danışılan dil olan ingilis dili isə 4,892,623 nəfərlə 9,6%-ni təşkil edir. Əslində biz bu rəqəm və faizləri müzakirə edərkən həm millət, həm də dil faktorunu nəzərə alırıq. Cənubi Afrika Respublikası çoxmillətli və çoxdilli bir ölkədir. 4,892,623 nəfər əslində dillə yanaşı həm də ölkədə nə qədər ingilis mənşəli insanın da yaşadığını qismən göstərə bilər. Lakin dəqiqliklə qeyd edə bilərik ki, bu insanlardan təqribən 2,5 milyonu əcdadı ingilislər olan ağdərililərdir (Census, 2012). Yerdə qalan 2,3 milyonu isə ingilis dilini ana dili sayan Hindistandan gəlmə mühacirlər və yerli qaradərili afrikalılardır. Təbii ki, bu rəqəm yenə də ölkədə ingilis dilində danışanların sayını dəqiqliklə müəyyənləşdirmir. Ölkənin ali məktəblərini əhatə edən təhsil sistemi, səhiyyə, nəqliyyat, media, ticarət, hüquq və s. sahələrində ingilis dili üstünlük təşkil etdiyindən əhalinin əksəriyyəti ingilis dilini bilir (Roger, 2002). Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin orta məktəblərində ingilis dili ilə yanaşı afrikans (Hollandiya dili) və yerli dillərdə tədris mövcuddur (Babayev, 2024). Hərçənd ali məktəblərdə bu mənzərə bir qədər fərqlidir. Ali məktəblərdə təhsil əsasən ingilis dilindədir. Bunlardan sonra sesoto sa Leboa, setsvana, sesoto, tsonqa, svati, tsivenda, ndebele dilləri ölkədə sayları ən azı 1 milyonu aşan danışanları əhatə edir.

Cənubi Afrika ingiliscəsi özlüyündə Ağ Cənubi Afrika ingiliscəsi, Qara Cənubi Afrika ingiliscəsi, Hindistan Cənubi Afrika ingiliscəsi, Rəngli Cənubi Afrika ingiliscəsi variantlarına bölünür. Ağ Cənubi Afrika ingiliscəsi İngiltərənin düzgün tələffüzə malik standart ingiliscəsi adlanır (Lanham, 1979).

Qara Cənubi Afrika ingiliscəsi ilk dili yerli Afrika dili olan şəxslər tərəfindən danışılır. Bu variant “yeni” ingilis dili də hesab olunur. Tarixi nöqteyi-nəzərdən Qara Cənubi Afrika ingiliscəsi ingilis dilinin qeyri-standart variantı hesab olunub. 1994-cü il statistikasına görə Cənubi Afrikada təqribən 7 milyon qaradərili ingiliscə danışır (De Klerk, 2002). 1953-cü ildə Cənubi Afrika məktəb sistemində Bantu Təhsil Aktına görə yerli Afrika dillərinin istifadəsinə mandat verildi. Bu qanun bərqərar olduqda yerli ingilisdilli müəllimlər məktəblərdən çıxarıldı. Nəticədə qaradərili məktəblərdə fərqli tələffüz nümunələri və sintaksisi yarandı. Bu da Qara Cənubi Afrika ingiliscəsinin ortaya çıxması ilə nəticələndi. İngilis dili ən böyük dil seçimi idi, çünki bu, sosial və iqtisadi inkişaf üçün əsas vasitə kimi görülürdü.

Fonologiyası

Qara Cənubi Afrika ingiliscəsinin 3 fərqli subvariantı var:

- **Bazilekt**
- **Mezolekt**
- **Arkolekt**

Hind Cənubi Afrika ingiliscəsi Cənubi Afrikaya köç etmiş hind mühacirlərinin davamçıları arasında inkişaf edən subvariantdır (Mesthrie, 2002). 1948-1991-ci il Aparteid siyasəti ictimaiyyətdə hindli uşaqların ingilis əsilli adamlarla ünsiyyətinə mane olurdu. Bu təcridmə siyasəti ingilis dilinin Ağ Cənubi Afrika ingiliscəsindən asılı olmayan hind variantının yaranmasına səbəb oldu (Anon, 2012).

Rəngli Cənubi Afrika ingiliscəsi

Cənubi Afrikada təqribən 20% rəngli insan ingilis dilini öz doğma dili kimi danışır. Onlar əsasən Kvazulu-Natal və Şərqi Keypin şimal-şərq hissələrində, keçmiş Transkeidə cəmlənilər (Tailor, 1994). Bu regiondan olan çox insan Anqlofon rənglilərin rast gəldiyi Durban və Pitermaritzburqa köç ediblər. Avropa irsli Anqlofon rənglilər əsasən Britaniya adalarından olan əcdadlara sahibdirlər.

Cənubi Afrika ingiliscəsi öz fərqli leksikası ilə də nəzəri cəlb edirdi. 1913-cü ildə Çarlz Petman “Afrikanderizms” adlanan ilk Cənubi Afrika ingilis dili lüğətini tərtib etdi. Bu lüğət Cənubi

Afrikada ingilis dilində yaranan afrikans terminlərini müəyyənləşdirməyə xidmət edirdi. 1924-cü ildə Oxford Universiteti Mətbuatı Cənubi Afrika ingiliscəsi lüğətinin ilk versiyasını dərc etdi.

Cənubi Afrika ingiliscəsinin lüğət fonduna Cənubi Afrika dillərindən çoxlu alınma sözlər və slenqlər keçib (Babayev, 2022). Onlardan bir neçəsi aşağıda öz əksini tapıb:

- **braai** (kabab) (Bekker, 2012)
- **impimpi** (işverən) (De Klerk, 2002)
- **indaba** (konfrans)
- **kwela-kwela** (taksi)
- **mama** (böyük qadın)
- **sgebengu** (canı)
- **y'all** (sizin hamınız)
- **aweh** (salamlaşma)

Nəticə

Cənubi Afrika Respublikasının yerli dillərinin təsiri ilə Cənubi Afrika ingiliscəsində fonetik, leksik və qrammatik fərqlər vardır. Nigeriyada olduğu kimi, Cənubi Afrika Respublikasında yerli dillərin çoxluğu ingilis dilini öyrənməyə maneələr yaradır. İngilis dilini yaxşı öyrətmək üçün bir müəllim öz yerli dilini və ingiliscəni yaxşı bilməkdən savayı, digər qəbilələrdən olan tələbələrin də dilini bilməlidir. Bu xüsusiyyət həm Nigeriya ingiliscəsi, həm də Cənubi Afrika ingiliscəsi üçün səciyyəvidir.

Ədəbiyyat

1. Anon. (2012). *Pharos tweetalige skoolwoordeboek = Pharos bilingual school dictionary*. Cape Town: Pharos, 251. ISBN 978-1-86890-128-9.
2. Babayev, J. (2022). *Slang and its characteristic features*. *European Research*, 152–154.
3. Babayev, J. (2024). Usage sphere and lexico-stylistic features of anthroponomastics. *EuroGlobal Journal of Linguistics and Language Education*, 1(2), 38–43.
4. Bekker, I. (2012, January 1). The story of South African English: A brief linguistic overview. *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication*, 139–150.
5. Census 2011: Census in brief. (2012). *Pretoria: Statistics South Africa*. ISBN 978-0-621-41388-5.
6. De Klerk, V., & Gough, D. (2002). *Language in South Africa*, 356-378.
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511486692.019>
7. Javid, B. (n.d.). Impact of socio-linguistic and socio-cultural factors on translation process. *Sciences of Europe*, (128).
8. Lanham, L. W. (1979). *The standard in South African English and its social history*. Heidelberg: Julius Groos Verlag. ISBN 3-87276-210-9
9. Lass, R. (2002). *Language in South Africa*. In *Language in South Africa* (Chap. 5: South African English). Cambridge University Press.
10. Mesthrie, R. (Ed.). (2002). *Language in South Africa*. Cambridge University Press. ISBN 9780521791052.
11. Richter, B. (2012). And then the British came: The impact of English in Southern Africa. In K. Kodó, A. Jakabfi, & B. Richter (Eds.), *Identity-building in the English-speaking world*, 202-216. Saarbrücken, Germany: Lambert Academic Publishing.
12. Sabir, B. J. (2023). *Linguistic and cultural aspects of simultaneous translation*. *Progress in Science*, (4).
13. Taylor, T. (1994). Review of *A Lexicon of South African Indian English*. *Anthropological Linguistics*, 36(4), 521-524. JSTOR: 30028394.

Daxil oldu: 07.01.2025

Qəbul edildi: 12.04.2025